

УДК 340

DOI 10.31732/2708-339X-2024-11-A18

**ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ПРАВОНАСТУПНИКОМ
ВИБУЛОЇ СТОРОНИ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Степаненко Н.В.,

*Доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Фірсов Д.Ю.,

*аспірант Університету економіки та права «КРОК»
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, Україна, 03113
e-mail: firsovdy@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4498-5026>*

**MANDATORY EXECUTION OF THE COURT DECISION BY THE LEGAL
SUCCESSOR OF THE ABANDONED PARTY TO ENFORCEMENT
PROCEEDINGS**

Stepanenko N.V.,

*PhD in Law,
associate Professor of the Department of Theory and History of the State and Law of
«KROK» University
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: nataliasv@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6216-2206>*

Firsov D.Y.,

*graduate student «KROK» University,
Kyiv, Tabirna St., 30-32, Ukraine, 03113
e-mail: firsovdy@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4498-5026>*

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання реалізації однієї з основних засад судочинства, якою є обов'язковість виконання судового рішення, що забезпечується державою. Окремо зосереджено увагу на вибутті сторони виконавчого провадження та необхідності встановлення можливого правонаступництва під час примусового виконання судового рішення. Висвітлюється проблематика передчасного закінчення виконавчого провадження без вчинення необхідного комплексу виконавчих дій для встановлення правонаступництва, з метою наступної заміни вибулої сторони виконавчого провадження, що не відповідає інтересам стягувача, та порушує засади заключного етапу судового провадження і примусового виконання судових рішень. Додатково наведено зміст рішення Європейського суду з прав людини по справі «Глоба проти України», яким розкривається обов'язок забезпечення виконання судового рішення державою, шляхом належної організації системи виконання судових рішень і законодавства, які в своїй сукупності повинні бути ефективними. Проведено аналіз чинного національного законодавства та висновків, наведених постановою Великої Палати Верховного суду по справі щодо процесуального правонаступництва у виконавчому провадженні,

яка несе прецедентний характер щодо подібних правовідносин в судовій практиці. Авторами звертається увага на сукупність наявних ризиків і негативних наслідків при закінченні виконавчого провадження без вчинення дій спрямованих на отримання відомостей стосовно правонаступників вибулої сторони та подальшої заміни, що призводить до порушення прав зацікавлених осіб, відкриття нових судових процесів щодо оскарження неправомірних дій, порушенню засад виконавчого провадження, зокрема, обов'язковості виконання судових рішень. З урахуванням дослідження проблематики, надається доцільна пропозиція щодо її вирішення.

Ключові слова: *судове рішення, примусове виконання рішень, правонаступництво, заміна сторони, виконавче провадження.*

Формул: 0, *рис.:* 0, *табл.:* 0, *бібл.:* 7.

Abstract. *The article is dedicated to the exploration of the implementation of one of the fundamental principles of judicial practice, which is the enforceability of court decisions ensured by the state. Specifically, attention is focused on the departure of one party from the enforcement proceedings and the necessity of establishing possible succession during the compulsory enforcement of a court decision. The issue of premature termination of enforcement proceedings without taking necessary executive actions to establish succession, with the aim of subsequent replacement of the departed party in the enforcement proceedings, which does not correspond to the interests of the claimant and violates the principles of the final stage of judicial proceedings and compulsory enforcement of court decisions, is highlighted. Additionally, the content of the decision of the European Court of Human Rights in the case of «Globa v. Ukraine» is provided, which reveals the obligation of the state to ensure the enforcement of court decisions through proper organization of the system of enforcement of court decisions and legislation, which in their entirety should be effective.*

An analysis of the current national legislation and the conclusions drawn by the Grand Chamber of the Supreme Court on the issue of procedural succession in enforcement proceedings, which sets a precedent for similar legal relations in judicial practice, is conducted. The authors draw attention to the aggregate of existing risks and negative consequences when ending enforcement proceedings without taking actions aimed at obtaining information regarding the successors of the departing party and subsequent replacement, leading to the violation of the rights of interested parties, opening new judicial proceedings to challenge unlawful actions, and violating the principles of enforcement proceedings, including the enforceability of court decisions. With consideration of the explored issues, a practical proposal for their resolution is provided.

Keywords: *court decision, enforcement of decisions, succession, replacement of party, enforcement proceedings.*

Formulas: 0, *fig.:* 0, *tabl.:* 0, *ref.:* 7.

Постановка проблеми. Невиконання судових рішень є однією з історичних і системних проблем у сфері правосуддя України, зміст якої, безумовно, полягає в багатьох аспектах. Наявність численних мораторіїв, повільний процес прийняття та впровадження розроблених і вкрай необхідних нормативно-правових актів, а в значній кількості випадків – не вчиненні виконавчих дій у повному обсязі органами та особами, що здійснюють примусове виконання судових рішень, в тому числі при вибутті сторони виконавчого провадження – ніяким чином не сприяють забезпеченню реального виконання судових рішень. Основним Законом закрі-

плено, що обов'язковість судового рішення є однією із основних засад судочинства, яка гарантує ефективне здійснення правосуддя. Отже, саме без належного здійснення комплексу примусових заходів, спрямованих на виконання судових рішень, своєчасності й повноти вчинення виконавчих дій, не відбудеться фактичного виконання, як наслідок, захисту і відновлення порушеного права, зокрема, підвищення рівня довіри до судової влади, зміцнення авторитету до органів та осіб, що уповноважені державою здійснювати діяльність з примусового виконання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти щодо сфери при-

мусового виконання судових рішень у своїх наукових працях висвітлювали наступні вчені: А.М. Авторгов, В.М. Притуляк, В.А. Кройтор, Н.В. Шелевер, О.Б. Верба, А.О. Згама, І.Г. Француз та інші дослідники.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Особливістю даного пошуку від попередніх досліджень у сфері процесуального правонаступництва, обов'язковості виконання судового рішення, є висвітлення крізь призму проблематики негативних наслідків неповноти вчинення виконавчих дій і передчасному закінченню виконавчого провадження при можливій заміні вибулої сторони правонаступником, що якісним чином впливає на рівень оперативності та реальності виконання судового рішення і потребує чіткого законодавчого закріплення.

Формування цілей статті. Розкриття змісту поставленої проблеми, аналіз чинного законодавства та наявної судової практики, дослідження послідовності вчинення виконавчих дій спрямованих на встановлення правонаступництва та забезпечення виконання судового рішення правонаступником вибулої сторони виконавчого провадження.

Виклад основного матеріалу наукового дослідження. Прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (щодо правосуддя) відбулось оновлення законодавства та прийняття змін до Основного Закону України. Зокрема, статтями 129, 129-1 закріплюється, що однією з основних засад судочинства є обов'язковість судового рішення, підкреслюється, що судові рішення є обов'язковим до виконання та держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку та контроль за виконанням судового рішення здійснює суд [1].

Відповідно до частини 1 статті 18 Цивільного процесуального кодексу України, судові рішення, що набрали законної сили, обов'язкові для всіх органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, посадових чи службових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України, а у випадках, встановлених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких

надана Верховною Радою України, – і за її межами [2]. Залишається також обов'язковим і для правонаступника в межах вартості майна, одержаного в спадщину у разі, якщо виконання не є нерозривно пов'язаним саме з особою боржника, у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою.

Європейський суд з прав людини при розгляді скарг багаторазово приходив до висновків, що пункт 1 статті 6 Європейської конвенції з прав людини, *inter alia*, захищає виконання остаточних судових рішень, які у державах, що визнали верховенство права, не можуть залишатися невиконаними на шкоду одній зі сторін. Відповідно виконанню судового рішення не можна перешкоджати, відмовляти у виконанні або надмірно його затримувати. Держава зобов'язана організувати систему виконання судових рішень, яка буде ефективною як за законодавством, так і на практиці. Також Суд зазначає, що саме на державу покладається обов'язок вжиття у межах її компетенції усіх необхідних кроків для того, щоб виконати остаточне рішення суду та, діючи таким чином, забезпечити ефективне залучення усього її апарату. Не зробивши цього, вона не виконає вимоги, що містяться у пункт 1 статті 6. Насамкінець, Суд повторює, що сама природа виконавчого провадження вимагає оперативності [3].

Реалізуючи вищезазначений позитивний обов'язок, в процесі реформування системи виконання судових рішень, запроваджено нового суб'єкта незалежної професійної діяльності – приватних виконавців, які водночас з органами державної виконавчої служби уповноважені державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, встановленому законом. Таким чином, на заключному етапі судового провадження завданням органів і осіб є своєчасне, повне та неупереджене примусове виконання рішень, і спосіб, визначений спеціальним законом і нормативно-правовими актами, з урахуванням дотримання засад виконавчого провадження.

Достатність вчинених виконавчих дій під час примусового виконання судового рішення в своїй сукупності вибудовує шлях

до очікуваного результату, який полягає в реальному відновленні порушеного права стягувача, як наслідок фактичного виконання в повному обсязі рішення згідно з виконавчим документом.

Законом України «Про виконавче провадження» (далі – Закон № 1404-VIII), виконавець наділений повноваженнями вживати заходи з примусового виконання рішення, неупереджено, ефективно, своєчасно і в повному обсязі вчиняти виконавчі дії, з метою захисту інтересів стягувача одержувати довідки та іншу інформацію, в тому числі конфіденційну та таку, що відповідно до статті 8 Закону України «Про нотаріат» складає нотаріальну таємницю. За допомогою цього, якщо заведено спадкову справу, можливо встановити осіб, які не відмовились від прийняття прав і обов'язків вибулої сторони виконавчого провадження та фактично стали правонаступниками. У випадку, якщо спадкову справу не заведено, відповідно до приписів частини 3 статті 1268 Цивільного кодексу України, при наявності спадкового майна, потенційних правонаступників можливо встановити, шляхом направлення відповідних запитів, щодо зареєстрованих осіб, які постійно проживали з вибулою стороною, та вважаються такими, що прийняли права та обов'язки, в зв'язку з тим, що протягом встановленого строку статтею 1270 Цивільного кодексу України, не заявили про відмову.

Так частиною 5 статті 15 Закону № 1404-VIII передбачено, що у разі вибуття однієї із сторін виконавець за заявою сторони, а також заінтересована особа мають право звернутися до суду із заявою про заміну сторони її правонаступником. Для правонаступника усі дії, вчинені до його вступу у виконавче провадження, є обов'язковими тією мірою, якою вони були б обов'язковими для сторони, яку правонаступник замінив [4]. Аналізуючи судову практику щодо скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавця трапляються численні випадки передчасного закінчення виконавчого провадження на підставі пункту 3 частини 1 статті 39 Закону № 1404-VIII, якісний зміст якої законодавцем викладено наступним чином – виконав-

че провадження підлягає закінченню у разі: припинення юридичної особи – сторони виконавчого провадження, якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва, смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника [5].

Отже, в результаті нечіткості наведеної норми підстави для закінчення виконавчого провадження при вибутті сторони, яка є фізичною особою сприймаються довільно, без аналізу можливого правонаступництва в зобов'язаннях і отримання інформації про правонаступників для подальшого звернення до суду із заявою про заміну сторони, що вибула.

Наслідками такого закінчення є зняття арештів, накладених на майно (кошти) боржника, виключення з Єдиного реєстру боржників, скасування інших вжитих виконавцем заходів щодо виконання рішення, що в свою чергу призводить до необхідності оскарження передчасного закінчення виконавчого провадження, нівелює засади верховенства права, законності та обов'язковості судового рішення, значним чином ускладнює стягувачу отримання інформації про коло осіб правонаступників, так і в швидкій перспективі домогтися виконання судового рішення, оскільки прийняте спадкове майно може бути витрачене, передане в якості застави або фрудаторм шляхом відчужене набувачем.

Велика Палата Верховного Суду в постанові від 11 жовтня 2023 року у справі № 523/2357/20 зазначає, що таке буквальне розуміння норм Закону № 1404-VIII є помилковим. Як Закон № 606-XIV, так і Закон № 1404-VIII передбачають обов'язок виконавця зупинити виконавче провадження та вирішити питання про залучення правонаступників, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво, як у справі № 523/2357/20. Положення щодо закінчення виконавчого провадження у разі смерті боржника (пункт 3 частини першої статті 39 Закону № 1404-VIII; пункт 3 частини першої статті 49 Закону № 606-XIV) слід розуміти так, що вони стосуються, зокрема, випадків, коли правовідносини не допускають право-

наступництва [6].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Підсумовуючи наведене, можливо констатувати, що виконання судового рішення є обов'язковим для правонаступника вибулої сторони виконавчого провадження в межах вартості спадкового майна, якщо виконання не є нерозривно пов'язаним саме з особою боржника, та в залежності від повноти вчинення виконавчих дій може бути примусово виконане на користь стягувача.

З метою остаточного вирішення висвітленої проблеми, сукупність ризиків якої породжують в тому числі й корупційну складову та полягають: у можливості уникнення виконання судового рішення правонаступником боржника, не отримання фактичного стягнення правонаступнику стягувача, не стягнення виконавчого збору до державного бюджету, як наслідок, призводить до від-

криття нових судових процесів, що значним чином затягує виконання судових рішень, а в деяких випадках позбавляє подальшої перспективи та робить неможливим його фактичне виконання.

Доцільним і необхідним є прийняття змін, запропонованих Кабінетом Міністрів України у проекті Закону № 3609 від 05.06.2020 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів», або включення до нових альтернативних законопроектів зміни в викладанні пункту 3 частини 1 статті 39 Закону № 1404-VIII у запропонованій редакції: смерті, оголошення померлим або визнання безвісно відсутнім стягувача чи боржника, припинення юридичної особи - сторони виконавчого провадження, якщо виконання її обов'язків чи вимог у виконавчому провадженні не допускає правонаступництва [7].

Література:

1. Конституція України. (Закон України). № 254к/96-ВР (1996). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.02.2024 р.)
2. Цивільний процесуальний кодекс України. (Кодекс України). № 1618-IV (2004). Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20231231#Text> (дата звернення 29.02.2024 р.)
3. Справа «Глоба проти України» (Заява № 15729/07), Рішення Європейського суду з прав людини (2012). Вилучено з https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_911#Text (дата звернення: 29.02.2024 р.)
4. Про виконавче провадження. (Закон України). № 1404-VIII (2016) Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n166> (дата звернення 29.02.2024 р.)
5. Про виконавче провадження. (Закон України). № 1404-VIII (2016) Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n166> (дата звернення: 29.02.2024 р.)
6. Велика Палата Верховного Суду, 11 жовтня 2023, 523/2357/20 (Україна). Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757808> (дата звернення: 29.02.2024 р.)
7. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо примусового виконання судових рішень і рішень інших органів. (Законотворчість). (2020). Вилучено з <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2700> (дата звернення: 29.02.2024 р.)

References:

1. Constitution of Ukraine. (Law of Ukraine). No. 254k/96-BP (1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (Date of application 02/29/2024)
2. Civil Procedure Code of Ukraine. (Code of Ukraine). No. 1618-IV (2004). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20231231#Text> (Date of application 02/29/2024)
3. The case of «Globa v. Ukraine» (Application No. 15729/07), Judgment of the European Court of Human Rights (2012). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_911#Text (Date of application 02/29/2024)
4. About executive proceedings. (Law of Ukraine). No. 1404-VIII (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n166> (Date of application 02/29/2024)
5. About executive proceedings. (Law of Ukraine). No. 1404-VIII (2016). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#n166> (Date of application 02/29/2024)
6. Grand Chamber of the Supreme Court, October 11, 2023, 523/2357/20 (Ukraine). Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114757808> (Date of application 02/29/2024)
7. Draft Law on Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding Enforcement of Court Decisions and Decisions of Other Bodies. (Legislation). (2020). Retrieved from <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2700> (Date of application 02/29/2024)

Стаття надійшла до друку 16.03.2024 року